

Kamp Amersfoort en de Nederlandsche Seintoestellenfabriek

GERARD RAVEN

In Museum Flehite was eind vorig jaar een kleine tentoonstelling te zien van tekeningen die gevangenen in Kamp Amersfoort hebben gemaakt. Er waren ook anonieme portretten bij. Veel oud-gevangenen zijn intussen komen kijken of zij deze herkenden, maar dat was helaas niet het geval. Maar de tentoonstelling leidde wel tot de schenking van veertien originele tekeningen en een aantal papieren van Theo Hendrikx, chef van de radiobarak in Kamp Amersfoort. Waarom was die barak zo belangrijk voor de gevangenen?

Van augustus 1943 tot september 1944 heeft de Nederlandsche Seintoestellenfabriek gevangenen van Kamp Amersfoort tewerkgesteld. Kampcommandant Karl Peter Berg was op het idee gekomen om deze mensen in te schakelen bij de oorlogsproductie. Zo kwam hij in contact met de NSF te Hilversum, een onderdeel van Philips. Namens de NSF gaf Theo Hendrikx leiding aan het werk van de gevangenen. Hij wist te bereiken dat zij in een aparte barak mochten wonen en werken.

Kijkje in het kamp. Rechts barakken X-VII waar vooral mensen zaten die de arbeidsinzet waren ontrokken. Barak V stond hier rechts van. Tekening door R. van der Meij.

De zegen van het NSF-kommando

De NSF beseftte meteen dat de gevangenen helemaal niet geschikt waren voor het technische werk, maar vooral voeding en medische hulp nodig hadden. De 'oorlogsproductie' van de gevangenen bestond dan ook grotendeels uit nutteloze werkzaamheden. Intussen werd de selectie zó uitgevoerd dat vooral politieke gevangenen werden ingeschakeld, die tot dusver juist het slechtst behandeld

waren. Het Radio-kommando werd van ander werk vrijgesteld, hoefde geen straf-appèl te ondergaan en had een eigen arts en geneesmiddelen.

De monteurs kregen elke dag goede voeding uit de fabriekskeuken in Hilversum, die door een auto van de NSF werd gebracht. H.J. Braakhekke herinnerde zich in mei 1945: *Dit was uiterst goed verzorgd en vormde een felle tegenstelling met het kampeten. Veel andere gevangenen kregen het ook; zelfs sigaretten en dergelijke. Hoe dankbaar dergelijke attenties werden begroet door mensen, die letterlijk niets hun bezit konden nemen, is niet onder woorden te brengen... Wij kenden dank zij de goede zorgen van de NSF niet deze schrijnende armoede, de eeuwig knagende maag, de nooit eindigende vrees voor stokslagen van de heren knuppelaars – ook gevangenen – die gewapend met eindjes bezemsteel de mensen neersloegen. De NSF'ers waren gehaat bij de Duitsers, maar die maakten ons niets... Eenheidsgeest, dat was het wat de NSF kweekte. Een dikke gouden medaille voor de NSF!*

NSF- of Radiocommando

Gevangenen in het 'NSF-commando' of 'Radiocommando' waren in het kamp werkzaam voor een afdeling van de Nederlandse Seintoestellen Fabriek te Hilversum (een dochter van Philips).

Het 'NSF-' of 'Radiocommando' werd in 1943 opgericht en ondergebracht in Block V. Deze 'NSF-barak' lag naast de 'Werkstätten-barak' in het gevangenenkamp. Een klein deel van Block VI was eveneens ingericht voor de NSF. Meer dan honderd gevangenen waren in drie ploegen voor de NSF aan het werk. De werkzaamheden bestonden uit het in elkaar zetten en verzendklaar maken van radiokastjes en onderdelen. Het werk aan de lopende band was licht en gemakkelijk.

Barak en wachttoren in Kamp Amersfoort.

Het NSF-commando was een afdeling van de Nederlandse Seintoestellen Fabriek te Hilversum. De gevangenen in dit commando waren in dienst van de NSF. Zij verdienden met hun werkzaamheden zelfs een f3,65 à f4,00 aan kampgeld per week. Aangezien de gevangenen door de NSF werden beschouwd als werknemers, was er ook dagelijks controle door enkele heren van de NSF. Heimelijk werden zo berichten en wat spulletjes het kamp in- en uit gesmokkeld.

Gevangenen die waren ingedeeld in het NSF commando hadden, vergeleken met andere gevangenen, (zeer) veel voorrechten. Zij sliepen in hun eigen barak. Zij werden in de barak geteld en waren vrijgesteld van de gehate en gevreesde buitenappels. Bovendien hadden zij een eigen kantine. Vanwege het zogenaamde 'zware werk' in de NSF-barak kwam er uit de gaarkeuken van Hilversum extra voedsel naar het kamp. Dit voedsel was bestemd voor gevangenen in de NSF-barak en de ziekenbarak.

De enige schaduwzijde aan dit commando werd gevormd door 'Vormann' Martin Steyns uit Limburg. Deze was door de kamp-SS aangesteld om toezicht te houden op de werkzaamheden in de NSF-barak.

Jos Govaert schreef na de oorlog: *Ondanks het feit dat deze Vormann, Martin uit Kerkrade, zelf gevangene was, had hij uitgesproken SS-allures.*

Enkele namen met betrekking tot het NSF commando: Opzichters/bedrijfsleiders Ir. Litjes, Th.H. Hendrixx, Aitink en Debbe.

Chauffeur Mulders die elke ochtend rond 10:00 uur met ketels uit de gaarkeuken van Hilversum in het kamp arriveerde.

Gevangene Jan Kreeuwen uit Voorburg, de technicus die ervoor zorgde dat er steeds een radio van de Duitse bewakers 'in reparatie' was om naar de BBC te kunnen luisteren.

De gevangenen Fons Berger, Frans Coehorst en Harry Holla uit Venlo. Zij kwamen alle drie om in Duitse kampen.

Na de bevrijding hebben oud-gevangenen die werkzaam waren in het NSF-Kommando uit dankbaarheid de directie van de fabriek een plaquette aangeboden. Op zaterdag 5 oktober 1946 werd de gedenkplaat onthuld naast de ingang van het directiekantoor.

(Bron: www.kampamersfoort.nl)

Dankbaarheid kende geen grenzen

Wie uit het kamp werd ontslagen, nam onuitwisbare herinneringen mee naar huis. De oud-gevangenen wilden graag iets voor hun collega's in het kamp doen en stuurden daarom voedsel, dekens, brieven en dergelijke. De bedrijven waar zij werkten gingen daarbij meehelpen. Ook berichtten zij Hendrixx over nieuwe

De voedselauto van de NSF. Tekening door Kornelis Mulder, in 1946 gedrukt voor de reünie.

TER HERINNERING AAN DE BIJENKOMST TE HILVERSUM OP 6 APRIL 1946 VAN DE N.S.F.-ERS VAN HET P.D.A. KAMP TE AMERSFOORT.

Hein Loedeman *H. Kreeu*

politieke gevangenen die aankwamen, met het verzoek hen bij de NSF in te delen. De NSF hielp bij het binnensmokkelen van voedsel en brieven. Tenslotte werkten er 240 man tegelijk in de barak en in totaal zijn hier zo'n 1100 mensen geweest. Toen het treinverkeer in september 1944 tot stilstand kwam eindigde ook het werk voor de NSF, maar Hendriks en zijn medewerkers bleven tot de bevrijding hun gevangenen bezoeken, voor zover ze niet zelf moesten onderduiken.

Het zal niet verbazen dat Theo Hendriks veel bedankbrieven heeft gekregen. Hij heeft ze zorgvuldig bewaard. Verschillende gevangenen hebben hun ervaringen ook opgeschreven. Daarom bestaat de schenking ook uit historische verslagen en uit 35 brieven. Zo keek J. van der Ent, rector van het Christelijk Lyceum te Haarlem, in juni 1944 terug: *Het is alsof zij, uit ruw water komend, een rustige haven binnenvaren... De kalme, beschaafde, vriendschappelijke sfeer waarin gewerkt wordt, waarin men zich 'thuis' voelt. Wat was dat een tegenstelling met de onmenselijke aanpak door de SS-bewakers. Vele gevangenen hebben hun leven en behouden thuiskomst te danken aan de goede zorgen van de NSF, aldus de vader van de jonge Jan Kreeuwen in juni 1945. Of H.W. Creutzberg in augustus van dat jaar: Diepe bewondering heb ik er voor*

De radiobarak Block V als een Licht in de duisternis. Tekening door Hein Loedeman(?).

Reünie bij de NSF, 1946.
Tweede van links is Theo
Hendriks.

dat u zowel in geestelijk opzicht als wat het materiele betreft er in geslaagd zijt het lot der gevangenen op zulk een wijze te verbeteren, dat het bewustzijn in een concentratiekamp te zijn, op den achtergrond geraakte.

Creutzberg wilde ook bijdragen aan een aandenken voor Hendriks, voor wie hij grote bewondering had. Inderdaad is een jaar later een reünie gehouden in Hilversum, maar een aandenken vond Hendriks ongepast. Hij wilde daarom ook niet genoemd worden in het boek *Ondergedoken in het concentratiekamp* van pater Jos Govaert (1949). *Ik heb het voor die mensen gedaan*, zei hij tegen zijn dochter. Toen zijn kinderen vroegen naar zijn belevenissen was zijn reactie: *Het is beter dat jullie het allemaal niet weten.*

Nieuw

De veertien originele tekeningen zijn alle gemaakt door gevangenen in het kamp. Maar liefst zeven daarvan zijn gemaakt door Kornelis Mulder, van wie al andere tekeningen bekend waren. Twee geven een beeld van het werk in de radiobarak, een andere van de run op de voedselauto. Voor het eerst zijn ook twee gekleurde exemplaren verworven.

De tekeningen, foto's en documenten waren tot dusver niet bekend. Ze vormen een aanvulling op wat Geraldien van Frijtag Drabbe Künzel over de NSF schrijft in haar boek *Kamp Amersfoort* (2003). De restaurator van het museum heeft veel papieren eerst losgemaakt uit een plakboek. De tekeningen, foto's en documenten zullen uiteindelijk bewaard worden in het Archief Eemland.

Philips hielp gevangenen

Van een orator vestigingsplan.
Amersfoort

Philips heeft indirect meege-
werkt aan betere omstandig-
heden voor een groep gevang-
nen in Kamp Amersfoort.

De Nederlandse Seintoesoden
Fabriek (NSF), waarvan Philips
aandeelhouder was, selecteerde
gevangenen die in een barak in
het kamp aan radio-apparatuur
mochten werken. „Zegenswaard
meer belangrijk werk voor de
oorlogsindustrie, maar er werd
bewust weinig geproduceerd,”
vertelt woordvoerder C. Bie-
veld van Kamp Amersfoort. „Zo
werd gedaan alsof men hart

aan het werk was, maar na mon-
tage werden dezelfde toestellen
weer gedemonteerd, waarna
men opnieuw begon.” Hier ging
hierbij niet alleen om joden, om-
dat in Kamp Amersfoort allerlei
mensen gevangen zaten.

Het grootste voordeel voor de
geselecteerde gevangenen was
- behalve dat ze beter af waren
dan de gevangenen die buiten
moesten werken waar ze aan
meer geweld blootstonden - dat
NSF hen warm eten mocht
brngen. Kamp Amersfoort
steeds bekend als hongerkamp.
Op 28 april verschijnt een
nieuw boek over Kamp Amers-
foort, waarin ook het NSF-aan-
deel wordt belicht.

Krantenartikel van 10 april 2003.

Gerard Raven is conservator van Museum Flehite. Dit artikel werd met goedkeuring van de auteur overgenomen uit *Kroniek*, sept. 2006.